

Erasmus School of
Social and
Behavioural Sciences

Over de betekenis van betekenis

Prof.dr. Willem de Koster



Over de betekenis van betekenis

Colofon

Over de betekenis van betekenis

Willem de Koster

Uitgave

Erasmus School of Social and Behavioural Sciences (ESSB)
Departement Bestuurskunde en Sociologie
Erasmus Universiteit Rotterdam, september 2022

ISBN

978-90-75289-69-5

Vormgeving

PanArt communicatie en mediadesign, Rhoon

Druk

OBT, Leiden

Coverbeeld

Shutterstock, Arthimedes

© W. de Koster, 2022

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Over de betekenis van betekenis

Prof.dr. Willem de Koster

Rede

In verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Algemene Sociologie, in het bijzonder Cultuursociologie, bij de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences van de Erasmus Universiteit Rotterdam op 23 september 2022.

*Geachte Rector Magnificus,
zeer gewaardeerde toehoorders,*

Vandaag wil ik het met u hebben over de betekenis van betekenis.¹ U was hier door de titel op de uitnodiging al voor gewaarschuwd. Maar wees gerust, het wordt geen semantische discussie. Even heb ik overwogen om verschillende aanwezigen de stuipen op het lijf te jagen door te beginnen met een etymologische uiteenzetting, opgebouwd uit ellenlange zinnen – met veel komma's en terzijdes – die bestaan uit veellettergrepige woorden en gelardeerd zijn met diepzinnig klinkende Oudgriekse termen, waarmee de ware aard van het concept betekenis zou worden blootgelegd. Maar wees niet bang; dat zal ik niet doen. Nee, wat ik wil doen is iets anders.

Ik wil vandaag graag bespreken waarom betekenis *sociologisch gezien van belang* is. Meer specifiek zal ik uitleggen waarom ik het belangrijk vind om te onderzoeken hoe mensen betekenis geven aan de wereld. Dus, eenvoudig gezegd: hoe zij zelf tegen de dingen aankijken. En ik zal proberen te schetsen hoe sociologisch onderzoek dat betekenisverlening centraal stelt eruit kan zien.

Waarom het nodig is om te onderzoeken hoe mensen tegen de wereld aankijken, en hoe dit verschilt tussen sociale groepen, zal ik later uitgebreider bespreken. Maar laten we alvast een blik werpen op wat krantenartikelen die een indruk geven waarom dit relevant is. Neem, om met een recent voorbeeld te beginnen, deze journalistieke observatie: 'Een bont gezelschap van hippie-achtigen, gele hesjes, veertigplussers, vrijdenkers en complotdenkers demonstreerde zaterdag tegen het coronabeleid.'² Hoewel ze het erover eens zijn dat het coronabeleid niet goed is, zijn deze groepen verder behoorlijk verschillend. Dit patroon bestaat niet alleen waar er sprake is van zeer ingrijpende overheidsmaatregelen, zoals die rond corona. Bij allerlei maatschappelijke kwesties zien we grote diversiteit onder mensen die hetzelfde standpunt innemen. Zo luidt een passage uit een reportage over de 'gele hesjes': 'De demonstranten vormen een bont gezelschap. Gepensioneerde oudjes, vrachtwagenchauffeurs, alleenstaande moeders: de enige gemene deler is dat ze niet tot de stedelijke elite behoren.'³ En een krant kopte rond het Oekraïne-referendum: 'Niet alleen boze witte mannen, maar ook linkse rakkers of christenen: nee-stemmers vormen een bont gezelschap.'⁴

1 Dank aan Roy Kemmers, Masja van Meeteren, Joost Oude Groeniger en Jeroen van der Waal voor behulpzaam commentaar op eerdere versies van deze tekst. Omwille van de toegankelijkheid heb ik alle Engelstalige citaten in deze tekst naar het Nederlands vertaald.

2 De Volkskrant, 3 augustus 2020, pagina 2.

3 De Volkskrant, 26 november 2018, pagina 7.

4 <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/04/09/nee-stemmers-over-het-succes-1609555-a729172>, geraadpleegd op 10 augustus 2022.

Het beeld is duidelijk: er worden rond actuele maatschappelijke vraagstukken identieke standpunten ingenomen door totaal verschillende sociale groepen – die het over andere kwesties doorgaans juist hartgrondig met elkaar oneens zijn. Dit suggereert dat het vraagstuk in kwestie voor leden van verschillende sociale groepen verschillende dingen betekent. En dat de beweegredenen die ten grondslag liggen aan hun standpunten en acties sterk uiteenlopen. Het illustreert dus het fundamentele inzicht dat ‘verschillende mensen dezelfde werkelijkheid op verschillende manieren kunnen interpreteren.’⁵

Hoe mensen de werkelijkheid interpreteren, waarom dat zo is en welke gevolgen dat heeft, wordt bestudeerd in de cultuursociologie. Met dat brede perspectief geef ik invulling aan mijn leerstoel, die tot mijn niet geringe vreugde Algemene Sociologie behelst. Dat biedt een ongekende mate van intellectuele vrijheid. Onder die noemer kan, mag – of liever gezegd: *moet* – het gaan over de meest uiteenlopende maatschappelijke thema’s. Bovendien biedt de leeropdracht ruimte om pragmatisch gebruik te maken van een breed palet aan kwalitatieve en kwantitatieve methoden, ongehinderd door academische dogma’s of methodologische schoolstrijd. Vanmiddag zal ik ook op de relevantie van zo’n algemene sociologie ingaan.

Gegeven deze grote en misschien nogal abstract aandoende onderwerpen is het waarschijnlijk goed om met u te delen hoe mijn verhaal is opgebouwd. Naar goed gebruik⁶ bestaat de kern van mijn betoog uit drie delen: deel 1, deel 2, en, sommigen onder u vermoeden het misschien al, deel 3. Ten eerste zal ik uiteenzetten waarom ik een algemene sociologie belangrijk vind. Vervolgens zal ik uitleggen waarom ik het verstandig vind om daar een cultuursociologische invulling aan te geven. Tot slot zal ik de contouren schetsen van mijn onderzoeksprogramma. Iedereen die dan nog is blijven zitten kan horen hoe dankbaar ik de mensen ben die me hebben gesteund, van wie ik heb geleerd en met wie ik met buitengewoon veel plezier heb samengewerkt.

⁵ Goldberg, 2011: 1397.

⁶ Houtman, 2008.

De betekenis van een algemene sociologie

In de 19^{de} eeuw betitelde een van de grondleggers van de sociologie, Auguste Comte, deze discipline als de 'koningin der wetenschappen'. Om zoveel overmoed wordt tegenwoordig begrijpelijkerwijs gegniffeld. Gezien de positie van de sociologie in het institutionele wetenschapsbedrijf en gezien de maatschappelijke status van de discipline, lijkt een stuk meer bescheidenheid of, zo u wilt, realiteitszin passend.

Toch wordt er nog altijd opgemerkt dat de sociologie 'de meest algemene van de sociale wetenschappen' is.⁷ Dit is niet zomaar een holle claim van een relatief kleine discipline die zichzelf overschreeuwt; het blijkt uit grootschalig onderzoek naar publicaties in sociaalwetenschappelijke tijdschriften.⁸ Twee zaken zijn essentieel voor het algemene karakter van de sociologie.

Ten eerste haar thematische veelzijdigheid: sociologisch onderzoek kan over ieder denkbaar maatschappelijk thema gaan. Als geheel bestrijkt de discipline dan ook een brede waaier aan onderwerpen. Van hoe jongeren muziek gebruiken voor goede seks⁹ tot reguleringspraktijken bij de Voedsel en Waren Autoriteit,¹⁰ en van de invloed van immigratie op werkloosheidscijfers¹¹ tot culturele globalisering in de kunstjournalistiek,¹² om maar enkele lukraak gekozen voorbeelden te noemen.

Ten tweede is de sociologie methodologisch uitzonderlijk divers: kwalitatief onderzoek, gebruikmakend van bijvoorbeeld participerende observaties, diepte-interviews of inhoudsanalyses bestaat naast kwantitatief onderzoek op basis van onder andere grootschalige enquêtes en experimenten.

In de meest recente beoordeling van het onderzoek dat aan Nederlandse sociologie-afdelingen wordt verricht, wordt de veelzijdigheid van de discipline als een van haar grote krachten beschouwd, die zeker behouden moet blijven.¹³ Tegelijkertijd leven er zorgen: fragmentatie van de discipline wordt gezien als een grote bedreiging voor de toekomstige groei en bloei van de sociologie.¹⁴ Juist een diverse discipline als de sociologie¹⁵ is vatbaar voor specialisatie¹⁶

7 Moody en Light, 2006: 68.

8 Moody en Light, 2006.

9 Van Bohemen et al., 2018.

10 Mascini en Van Wijk, 2008.

11 Van der Waal, 2012.

12 Janssen et al., 2008.

13 Mortelmans, 2020: 5.

14 Mortelmans, 2020: 6; zie ook KNAW, 2006; Leahey en Moody, 2014.

15 Abbott, 2000.

16 Leahey en Reikowsky, 2008: 426.

en daarmee fragmentatie. Want waar de discipline als geheel uitzonderlijk divers is, geldt dat niet voor veel van haar beoefenaren. Zowel qua inhoudelijke focus als qua gebruikte methoden.

Tegenwoordig richt het merendeel van de sociologen zich op een specifiek thema. Politiek sociologen, gezondheidssociologen, migratiesociologen, familiesociologen: er is geen onderwerp dat niet zijn eigen subveld kent met onderzoekers die zich daarmee identificeren, compleet met eigen wetenschappelijke tijdschriften, secties van beroepsverenigingen, congressen en prijzen. En binnen die subvelden richten velen zich op een bepaald deelthema. Bijvoorbeeld populistisch stemgedrag, obesitas, irreguliere migranten of stiefvaders. Dat kent zonder twijfel bepaalde voordelen voor de accumulatie van kennis over concrete thema's. In al die subvelden wordt belangrijk, innovatief onderzoek gedaan door vakgenoten die inhoudelijk van de hoed en de rand weten en inzichten incorporeren van onderzoekers uit disciplines die zich met dezelfde thematiek bezighouden. Bijvoorbeeld van politicologen, epidemiologen, antropologen of pedagogen.

Maar wat hebben die sociologische subvelden nog gemeen? Sommigen klagen: "Sociologie als discipline is nog slechts een ongecoördineerde verzameling van "sociologieën van" dit of dat',¹⁷ waarbij vakgenoten die deel uitmaken van verschillende deelgebieden elkaar weinig te vertellen hebben.¹⁸ En dat geldt dan nog voor de deelgebieden die zich expliciet als sociologisch identificeren, wat lang niet altijd meer het geval is. Zo hebben grote takken van de discipline zich in de loop der jaren verzelfstandigd. Denk aan de criminologie, die duidelijke wortels heeft in de sociologie van deviantie, of de bedrijfskunde, die is ontsproten aan de organisatiesociologie.¹⁹ Het gaat mijns inziens te ver om, zoals sommige cynici, te beweren dat de sociologie is verworden tot een soort aaseter die zich voornamelijk voedt met de restjes van een kadaver dat al door zulke andere disciplines is kaalgevreten.²⁰ Daarvoor is de rijkdom en veelzijdigheid van de sociologie simpelweg te groot. Maar de vraag wat die overgebleven sociologen met elkaar verbindt is wel prangend en levensgroot.

Deze kwestie is extra urgent omdat er niet alleen sprake is van thematische specialisatie, maar ook van methodologische. De methodologische pluriformiteit van de discipline als geheel wordt niet weerspiegeld in de praktijken van veel individuele sociologen, of zelfs in sociologische subvelden.

17 Scott, 2005: 1.4.

18 Vergelijk Turner, 2016: 290.

19 Vergelijk Scott, 2005: 3.5; Hand en Judkins, 1999.

20 Deze metafoer is ontleend aan Scott, 2005: 1.4.

Een recente analyse van twee decennia aan publicaties in generalistische sociologische tijdschriften laat zien dat er, helaas, nog altijd een kloof gaapt tussen kwalitatief en kwantitatief georiënteerde delen van de sociologie.²¹ Hoewel het belang van *mixed-methods* benaderingen steeds vaker lijkt te worden onderschreven, valt daar in de praktijk nog relatief weinig van terug te zien.²² Bovendien laten analyses van die methodologische kloof zien dat deze voor een aanzienlijk deel samenvalt met de thematische versnippering: sommige onderwerpen worden goeddeels onderzocht met kwalitatieve methoden, andere voor het grootste deel met kwantitatieve methoden.²³ Thematische en methodologische fragmentatie gaan hand in hand, wat het gevaar levensgroot maakt dat ze elkaar versterken. Als sociologen niet alleen verschillende onderwerpen bestuderen maar dat ook nog eens grotendeels doen met verschillende methoden, is de kans klein dat ze zich in elkaars werk zullen verdiepen en inzichten aan elkaar ontlenuen. Ook is het niet bevorderlijk voor het bestendigen of verder ontwikkelen van een disciplinaire identiteit. Beide kwesties zijn problematisch.

Om met de eerste kwestie te beginnen: waarom is het eigenlijk erg als sociologen die zich met een bepaald onderwerp bezighouden niet te rade gaan bij vakgenoten die zich met andere vraagstukken bezighouden? Zou dat niet simpelweg tijdverspilling zijn? Anders gezegd: moeten we wetenschappelijk onderzoek niet juist aan specialisten overlaten? Mijn korte antwoord daarop is: nee. Zo laat de literatuur zien dat ideeën uit de religiesociologie bijzonder bruikbaar zijn bij onderzoek naar identificatie met wetenschap.²⁴ Inzichten uit de politieke sociologie blijken cruciaal voor een goed begrip van sociale verschillen in het gebruik van gezondheidsinformatie.²⁵ En stadssociologische ideeën werpen vruchten af bij het bestuderen van de manier waarop digitale media worden gebruikt.²⁶ Als zulk soort kruisbestuiving achterwege blijft wordt in het beste geval het wiel steeds opnieuw uitgevonden. Maar waarschijnlijker is dat cruciale inzichten worden gemist.

Daarnaast is enige interne coherentie nodig om de sociologie voor de toekomst te behouden. Versnippering langs zowel thematische als methodologische lijnen ondermijnt de disciplinaire identiteit van het vakgebied. En daarmee zijn herkenbaarheid en zichtbaarheid, zowel in het publieke debat als in het wetenschapsbedrijf. Soms wordt gesuggereerd dat dit geen probleem is.

21 Schemmer en Wieczorek, 2020; vergelijk Traag en Franssen, 2016.

22 Schemmer en Wieczorek, 2020.

23 Schemmer en Wieczorek, 2020; Traag en Franssen, 2016.

24 Jones et al., 2020; vergelijk Catto et al., 2022.

25 Van Meurs et al., 2022.

26 De Koster, 2010.

Zoals onlangs, toen er ter ere van het honderdjarig bestaan van de sociologie in Nederland een paneldiscussie werd gehouden over de toekomst van de Nederlandse sociologie. Een van de panelleden poneerde daarbij de stelling dat het prima is als de sociologie haar disciplinaire karakter verliest als interdisciplinair onderzoek beter werkt om de sociale werkelijkheid in kaart te brengen.²⁷ Daar wil ik me met klem tegen uitspreken. Juist vanuit een heldere visie van wat een sociologische analyse behelst en hoe die verschilt van benaderingen in andere disciplines, kan de sociologie iets toevoegen als samenwerking met andere disciplines wordt gezocht. Betekenisvolle multi- of interdisciplinaire samenwerking is moeilijk, of misschien zelfs onmogelijk, zonder duidelijke disciplinaire basis. Het geheel kan meer zijn dan de som der delen, maar alleen als helder is wat die delen behelzen. Daarbij is een disciplinaire identiteit onontbeerlijk.

Het voorgaande is zeker geen aanklacht tegen vakgenoten die zich inhoudelijk specialiseren. Zulke specialisatie levert, zoals gezegd, allerlei waardevolle inzichten en bijdragen op. Wel is het een pleidooi om de sociologie niet alleen te laten bestaan uit een losse verzameling specialisten die elkaar weinig te vertellen hebben. Het is mijn stellige overtuiging dat we ook algemene sociologen nodig hebben. Om parallellen te signaleren tussen verschillende sociologische deelgebieden. Om daartussen bruggen te slaan. Om daarmee bij te dragen aan een toekomstbestendige discipline, die zowel herkenbaar als onmisbaar is bij pogingen om de grote vragen van deze tijd te beantwoorden.

27 In het origineel: 'It's okay that Sociology loses its disciplinary character if interdisciplinary research can better map social reality into the future'. Afkomstig van de dia van panellid Saskia Glas, getoond bij de paneldiscussie '100 years Sociology in the Netherlands' op de Dag van de Sociologie, 16 juni 2022 in Groningen.

Cultuursociologie: een algemene sociologie

Ik omarm de cultuursociologie als een algemene sociologie. Dat betekent nadrukkelijk niet dat ik wil suggereren dat deze *de* algemene sociologie is. Er zijn andere invullingen denkbaar, zoals de rationele keuzebenadering, waarmee ook uiteenlopende onderwerpen kunnen worden onderzocht.²⁸ Ik ben er echter van overtuigd dat nu, meer dan ooit, een cultuursociologisch perspectief van onschatbare waarde is.

Voordat ik daarop inga, eerst enkele woorden ter verduidelijking. 'Cultuursociologie draait', zoals Spillman het formuleert, 'om betekenisverlening. Cultuursociologen onderzoeken hoe betekenisverlening gebeurt, waarom betekenissen variëren, hoe betekenissen menselijk handelen beïnvloeden, en de manieren waarop betekenisverlening van belang is bij sociale cohesie, overheersing en verzet.'²⁹ Zoals Alexander en collega's het uitdrukken: 'Voor een cultuursocioloog is betekenis de drijvende kracht *in het hele sociale leven*.'³⁰ 'Zonder betekenis, geen samenleving.'³¹ Er is dan ook vrijwel geen enkel onderwerp dat niet door cultuursociologen wordt bestudeerd.³² Daarmee is cultuursociologie geen subdiscipline die zich op een bepaald thema richt, zoals de sociologie van kunst en cultuur.³³ Dat mogelijke misverstand wil ik hierbij graag ondervangen. Hoewel er cultuursociologische wetenschappelijke tijdschriften bestaan en er cultuursociologische secties van beroepsverenigingen zijn, is het een manier van kijken die de hele breedte van de sociologie bestrijkt.³⁴ Sterker nog, in cultuursociologische kringen wordt expliciet de ambitie uitgesproken om alle subvelden van de sociologie te 'culturaliseren'.³⁵ Kortom, de cultuursociologie is een algemene sociologie.³⁶

Dat betekenissen cruciaal zijn bij het bestuderen van alle facetten van het sociale leven, daarover zijn de meeste cultuursociologen het wel eens.³⁷ Minder consensus bestaat er over hoe die betekenissen bestudeerd moeten worden: de cultuursociologie is zeker geen intellectuele sekte waar alle neuzen dezelfde kant op staan.³⁸ Zonder hier in te willen gaan op alle genuanceerde

28 In methodologisch opzicht is de rationele keuzebenadering echter een stuk eenzijdiger; kwantitatief onderzoek domineert.

29 Spillman, 2002: 1; vergelijk Lima Neto 2014.

30 Alexander et al., 2012: 9, cursivering WdK; vergelijk Back et al., 2012: ix.

31 Alexander en Smith, 2019: 13.

32 Lima Neto, 2014: 935.

33 Inglis et al., 2007: 10; Revers, 2015.

34 Inglis et al., 2007: 10; Jaworsky et al., 2022: 4; Revers, 2015: 502.

35 Grindstaff en Lo, 2020; vergelijk Cordero et al., 2008: 535; Jaworsky et al., 2022: 4.

36 Grindstaff et al., 2019; Houtman en Achterberg, 2016: 233; Mohr et al., 2020: 18-19.

37 Hoewel dat niet voor iedereen geldt, zie Inglis, 2021.

38 Alexander et al., 2012: 11.

onderscheidingen en accentverschillen die er tussen cultuursociologen bestaan, is het goed om te benoemen welke positie ik inneem. Om het met een verwijzing naar twee grondleggers van de sociologie te zeggen: mijn positie is meer Weberiaans dan Durkheimiaans.

Cultuursociologen die zich laten inspireren door het klassieke werk van Émile Durkheim zijn vooral bekend vanwege het door Jeffrey Alexander geformuleerde 'sterke programma' voor de cultuursociologie.³⁹ In lijn met Durkheims nadruk op het bestuderen van 'sociale feiten' die het menselijk samenleven beïnvloeden, staat daarin het idee van 'culturele structuren' centraal.⁴⁰ Het doel in deze neo-Durkheimiaanse sociologie is om boven-individuele 'codes, symbolen en narratieven' in kaart te brengen die het sociale leven van betekenis voorzien,⁴¹ vaak gebruikmakend van tekstuele analyses.⁴² De benadering wordt dan ook wel aangeduid als een 'structurele hermeneutiek',⁴³ waarmee 'specifieke betekenisstructuren worden verkend (...) om te begrijpen hoe verschillende onderdelen van betekenis samengaan.'⁴⁴

Hoewel ik de sterke nadruk die Alexanders 'sterke programma' daarbij legt op de grote verklarende kracht van cultuur⁴⁵ van harte omarm, gaat deze neo-Durkheimiaanse benadering naar mijn mening teveel voorbij aan de relevantie van betekenisverlening door echte mensen, van vlees en bloed. De in de inleiding geschetste diversiteit onder tegenstanders van uiteenlopende maatschappelijke verschijnselen laat zich bijvoorbeeld eenvoudiger begrijpen aan de hand van onderzoek waarin het perspectief van de betrokkenen direct aan bod komt, dan via een tekstuele analyse van culturele discoursen op een vrij hoog abstractieniveau. De benadering waarmee ik invulling wil geven aan mijn leerstoel is daarom meer neo-Weberiaans dan neo-Durkheimiaans.

Zo'n op Weber geïnspireerde cultuursociologische benadering kenmerkt zich door het analyseren van de betekenissen die individuen toekennen aan hun handelen.⁴⁶ Het gaat daarbij om wat Weber *Verstehen* noemt, 'begrijpen' in het Nederlands. Dat verschilt van naar de natuurwetenschappelijke aanpak gemodelleerd verklaren, waarbij wordt gekeken hoe sociale krachten die op mensen inwerken hun gedrag beïnvloeden. Het gaat om een

39 Alexander, 2003; vergelijk Thompson, 2004 en Weiss, 2019.

40 Alexander, 2003.

41 Alexander, 2003: 13.

42 Back et al., 2012: 28.

43 Alexander, 2003; Jacobs, 2019: 261.

44 Jacobs, 2019: 261.

45 Alexander, 2003.

46 Laermans en Houtman, 2017: 54; vergelijk Zerubavel, 1997.

cultuurwetenschappelijk *begrijpen* waarom mensen handelen zoals ze doen, door zich in te leven in hun perspectief. Inzicht in het sociale leven wordt daarbij ontwikkeld door aandacht te besteden aan de betekenissen die mensen aan de wereld toekennen en de daarmee verband houdende beweegredenen voor hun handelen.

Het is belangrijk om op te merken dat deze aandacht voor individuen als betekenisverleners met motieven voor hun handelen niet betekent dat we te maken hebben met een benadering die meer psychologisch dan sociologisch is.⁴⁷ Integendeel, bepaalde betekenisverleningen worden door bepaalde sociale groepen gedeeld en beïnvloed door de sociale context. Cruciale vragen zijn dan ook welke betekenissen door welke sociale groepen aan bepaalde verschijnselen worden toegedicht, wat daarvan de sociale achtergronden zijn en hoe deze betekenissen inzicht verschaffen in het handelen van verschillende sociale groepen. Het gaat dus steeds om sociale patronen. Maar, zoals Laermans en Houtman het verwoorden: 'Omdat individuen (...) de enige reële 'dragers' van handelingsmotieven zijn, vormen zij in Webers optiek desondanks het onvermijdelijke aangrijpingspunt voor empirisch sociologisch onderzoek.'⁴⁸

Waarom is een neo-Weberiaanse cultuursociologie, gericht op verschillen in betekenisverlening tussen sociale groepen, juist nu veelbelovend? Zo'n benadering is bij uitstek vruchtbaar op plaatsen en in tijden waarin er verschillende ideeën bestaan over de meest uiteenlopende onderwerpen. En juist in zo'n context bevinden we ons. De gemiddelde krantenlezer of televisiekijker zal het opvallen dat het publieke debat een kakofonie is van botsende waarheidsclaims en radicaal uiteenlopende opvattingen over hoe de politiek, de overheid, de wetenschap, de gezondheidszorg, noem het maar op, werken en zouden moeten werken. En over wat burgers zouden moeten doen of juist zouden moeten laten. Dat dit vandaag de dag het geval is wordt vaak geduid in het licht van langetermijnprocessen. Sommigen spreken over detraditionalisering,⁴⁹ anderen over individualisering,⁵⁰ reflexieve modernisering⁵¹ of postmodernisering.⁵² Want zoals een bekend gezegde luidt: sociologen lenen nog liever elkaars tandenborstels dan elkaars concepten. Wat al die verschillende labels met elkaar gemeen hebben, is dat ze een proces aanduiden waarbij traditionele instituties in sterke mate aan relevantie hebben ingeboet. Zin en

47 Laermans en Houtman, 2017: 51.

48 Laermans en Houtman, 2017: 51; vergelijk Mohr et al., 2020: 21.

49 Heelas et al., 1996.

50 Bauman, 2001; Beck en Beck-Gernsheim, 2001.

51 Beck et al., 1994.

52 Bauman, 1995.

betekenis worden voor velen niet langer voorgegeven door religie, of een seculiere wereldbeschouwing als het socialisme. Traditionele dwingende kaders voor denken, voelen en handelen zijn goeddeels weggevallen. Verschillende sociale groepen geven op uiteenlopende manieren betekenis aan de wereld. Om hun ideeën en handelingen te doorgronden is een cultuursociologische aanpak onontbeerlijk.⁵³

Dat brengt ons op een meer fundamentele vraag. Waarom zijn de betekenissen die 'gewone mensen' aan de wereld toekennen eigenlijk zo belangrijk voor sociologisch onderzoek? Moet het niet gewoon gaan om de kale feiten? Daar is de wetenschap toch juist voor bedoeld? Sommige mensen maken zich zorgen dat desinformatie, 'alternatieve waarheden' en vertogen die haaks staan op wetenschappelijke inzichten invloedrijker lijken dan ooit. Is het in zo'n context nou echt nodig, of zelfs te verdedigen, om de ideeën en overtuigingen van uiteenlopende sociale groepen centraal te stellen in wetenschappelijk onderzoek? Is het niet juist de taak van de wetenschap om allerlei vooroordelen, verzinsels en misverstanden te vervangen door de waarheid?

Mijn voornaamste reactie op die vragen is dat een goed begrip van het sociale leven juist vergt dat de betekenisverleningen van de betrokkenen centraal staan in de analyse. Wat uiteraard iets anders is dan die betekenisverleningen klakkeloos reproduceren en presenteren als 'waar'. Er zijn diverse redenen dat de betekenisverleningen van de mensen zelf van groot belang zijn voor een goede sociologische analyse. De belangrijkste, bedrieglijk eenvoudige reden is inmiddels al bijna honderd jaar geleden geformuleerd. Deze staat bekend als het Thomas theorema: 'als mensen situaties als echt definiëren, hebben die situaties echte gevolgen.'⁵⁴

Dit idee is onder het brede publiek en in andere wetenschappelijke disciplines misschien het bekendst vanwege zogenaamde 'self-fulfilling prophecies'; ideeën die aanvankelijk niet kloppen maar die waar worden doordat ze worden uitgesproken. Zoals wanneer een 'influencer' beweert dat een bepaalde intrinsiek waardelose cryptomunt in waarde zal stijgen, waardoor mensen vertrouwen krijgen in die munt en deze gaan kopen, waardoor de waarde daadwerkelijk stijgt. Of de leraar die tegen een leerling zegt dat het hoger onderwijs voor haar echt te hoog gegrepen is, waardoor ze aan zichzelf gaat twijfelen en daardoor minder goede schoolresultaten boekt, waardoor een studie in het hoger onderwijs er inderdaad niet in zit.

53 Vergelijk Grindstaff et al. 2019: 3.

54 Thomas en Thomas, 1928: 571-572.

Het gaat echter niet alleen om uitspraken die waar worden doordat ze worden gedaan. Het Thomas theorema is fundamenteeler. Mensen handelen eenvoudigweg niet op basis van hoe de wereld 'echt' is, niet op basis van de kale feiten. Maar juist op basis van de betekenissen die ze zelf aan de wereld toekennen. Dat wordt geïllustreerd door onze recente studie naar sociale stijging en daling.⁵⁵ We verwachtten dat mensen die zijn opgeklommen op de maatschappelijke ladder vaker het idee hebben dat succes iemands eigen verdienste is. En we vermoedden dat degenen die sociaal zijn gedaald juist vaker van mening zijn dat succes wordt bepaald door factoren waar iemand zelf niets aan kan doen. Opvallend genoeg bleken *echte* sociale stijging en daling geen verband te houden met zulke denkbeelden over economisch succes. Wel van belang bleek of mensen zelf het *gevoel* hebben dat hun sociale positie nu hoger of lager is dan in het verleden. Het gaat dus niet om de objectieve feiten, maar om de betekenisverleningen van de betrokkenen. Dit is indicatief voor bevindingen in diverse velden. Zo ook in het al sinds de Tweede Wereldoorlog lopende debat over de relatie tussen sociale klasse en stemgedrag: iemands 'echte' klassenpositie blijkt alleen invloed te hebben op stemgedrag als deze overeenkomt met diens subjectief ervaren klassepositie.⁵⁶ En ook voor gezondheidsuitkomsten laat onderzoek zien dat subjectieve ervaringen cruciaal zijn.⁵⁷

Kortom, het Thomas theorema maakt duidelijk waarom het belangrijk is om in kaart te brengen wat mensen precies geloven, hoe kan worden begrepen dat ze dat geloven en wat daarvan de gevolgen zijn, zoals de beslissingen die ze nemen. Dat blijkt ook uit wat er gebeurt als betekenisverleningen juist buiten de analyse worden gelaten. Zoals Blumer het meer dan vijftig jaar geleden krachtig verwoordde: 'Het leidt tot het bouwen van een fictieve wereld. Simpel gezegd handelen mensen op basis van de betekenis die de dingen voor hen hebben, niet op basis van de betekenissen die die dingen hebben voor de wetenschappelijke buitenstaander.'⁵⁸ Toch gebeurt het nog te vaak dat wetenschappers voorbij gaan aan de betekenisverleningen en handelingsmotieven van de betrokkenen. De daarbij ontwikkelde ideeën zijn in het ergste geval onjuist en in het beste geval onvolledig.

Dat burgers uit lagere sociale strata veel minder vaak meedoen met burgerinitiatieven, terwijl ze daarmee hun leefomgeving zouden kunnen verbeteren, is bijvoorbeeld lange tijd toegeschreven aan een gebrek aan tijd, geld en sociale contacten.⁵⁹ Aan een gebrek aan middelen dus. Maar ons recente onderzoek

55 Mijs et al., 2022.

56 D'Hooge et al., 2018a.

57 Zie bijvoorbeeld D'Hooge et al., 2018b.

58 Blumer, 1969: 51.

59 Visser et al., 2021.

laat zien dat veel burgers die niet meedoen dat ook helemaal niet zouden willen, al hadden ze middelen in overvloed. Omdat ze ervan overtuigd zijn dat hun mening en wensen er toch niet toe doen. Of omdat ze walgen van alles wat riekt naar politici, ambtenaren en formele procedures.⁶⁰ De dominante wetenschappelijke verklaring ziet dit over het hoofd, doordat het perspectief van de betrokkenen daarin onvoldoende serieus wordt genomen.

Dat relevante betekenisverleningen van burgers worden gemist gebeurt vaker. Zo wordt vaak gesteld dat economische malaise of een gebrek aan kennis ten grondslag liggen aan wantrouwen in de politiek en steun voor populistische ideeën en partijen. Maar ons onderzoek laat zien dat het idee dat gevestigde politici totaal andere levens leiden en 'gewone mensen' niet begrijpen een veel belangrijker deel van de verklaring biedt.⁶¹ Ook bestaat er in de wetenschap een sterke neiging om burgers die niet stemmen bij verkiezingen te bestempelen als apathische afhakers.⁶² Recent cultuursociologisch onderzoek laat juist zien hoe niet-stemmen een bewuste keuze kan zijn die volgt op een actief proces. Nadat de respondenten zich grondig in de materie hadden verdiept en contact hadden gezocht met allerlei instituties zijn ze tot de conclusie zijn gekomen dat het beter is om niet te stemmen, waarbij ze vaak tijd en energie steken in andere, buiten-institutionele vormen van politiek.⁶³ Opnieuw een duidelijke aanwijzing dat het van groot belang is om serieus te nemen hoe mensen zelf tegen de wereld aankijken en wat hun handelen motiveert.

Dat de betekenisverleningen van de betrokkenen cruciaal zijn voor een goed begrip van de sociale werkelijkheid betekent verder dat het belangrijk is om niet aan te nemen dat mensen 'gek' zijn, ook al vinden en doen ze dingen waarbij de onderzoeker zich weinig tot niets kan voorstellen. Zeker in sterk gepolariseerde tijden ligt dat gevaar op de loer. Zo heeft in het maatschappelijk debat de afgelopen tijd de term 'wappie' voet aan de grond gekregen. Het is belangrijk dat zo'n manier van kijken niet de wetenschap insluit, omdat dat het ontwikkelen van een goed begrip in de weg staat. Daarom sluit ik dit deel van mijn betoog af met de stichtelijke woorden van Becker: 'Als we iets tegenkomen dat zo bizar en onbegrijpelijk is dat onze enige verklaring iets is in de trant van "Die moeten wel gek zijn", dan moet dat een waarschuwing zijn dat we er niet genoeg over weten. Het is beter om aan te nemen dat het op een bepaalde manier wel zinnig is en te onderzoeken hoe je dat kan begrijpen.'⁶⁴

60 Visser et al., 2021.

61 Noordzij et al., 2019, 2021a, 2021b.

62 Kemmers, 2022.

63 Kemmers, 2022.

64 Becker, 1998: 28.

Een cultuursociologische onderzoeksagenda

De korte samenvatting van de onderzoeksagenda die ik voorsta is: doorgronden hoe verschillende sociale groepen tegen de wereld aankijken, uitzoeken hoe die verschillen kunnen worden begrepen en analyseren wat daarvan de gevolgen zijn. Dat doe ik niet alleen. Ik heb het voorrecht om samen te werken met een groot aantal getalenteerde, enthousiaste onderzoekers.

Bij het uitvoeren van die onderzoeksagenda vind ik het cruciaal om te waken voor wat C. Wright Mills een 'methodologische remming' van de sociologische verbeeldingskracht heeft genoemd:⁶⁵ de wijdverbreide neiging om vooral of zelfs uitsluitend te onderzoeken wat kan worden bestudeerd met de methoden waar iemand zich prettig bij voelt. We maken gebruik van een brede waaier aan methoden, zodat we de vragen kunnen beantwoorden die we belangrijk vinden. Die methoden variëren van participerende observaties, diepte-interviews en focusgroepen tot correlatieve klassenanalyses, causale mediatietechnieken, multilevelanalyses, grootschalige survey-experimenten en discrete keuze-experimenten. En dat vaak niet los van elkaar, maar systematisch op elkaar voortbouwend.⁶⁶

Mijn onderzoeksagenda draait allereerst om de *inhoud* van betekenisverleningen. Ons onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat de Europese Unie (EU) radicaal verschillende dingen betekent voor verschillende groepen.⁶⁷ Voor sommigen is de EU niet meer dan een handig hulpmiddel, om bepaalde dingen te bereiken die Nederland niet alleen voor elkaar kan krijgen. Maar anderen zien de EU als veelomvattend collectief, dat belangrijker is dan individuele lidstaten. Weer anderen zijn ervan overtuigd dat de EU een instrument is van kwaadwillende elites om hun eigenbelang na te streven en gewone mensen te onderdrukken. Dit is geen triviale kwestie. Wie aan dergelijke verschillen voorbij gaat, begrijpt bijvoorbeeld niet goed wat mensen bedoelen als ze bevestigend of juist ontkennend antwoorden op de vraag of ze voorstander zijn van de EU. Hetzelfde antwoord kan immers totaal verschillende dingen betekenen.

65 Mills, 2000 [1959]; vergelijk Gane, 2012.

66 Dit methodologisch terzijde is ingegeven door een breed levend misverstand over cultuursociologisch onderzoek. Als ik mensen vertel dat ik cultuursocioloog ben is de reactie vaker wel dan niet iets in de trant van 'oh, je doet dus kwalitatief onderzoek'. Soms met een enthousiaste ondertoon, soms juist met een meewarige blik. Maar in beide gevallen ingegeven door de misvatting dat men de inhoud, achtergronden en gevolgen van betekenisverleningen alleen zou kunnen onderzoeken met een diepgravende kwalitatieve aanpak.

67 Van den Hoogen et al., 2022a, 2022b.

Dit soort onderzoek is bruikbaar om de opmerkelijke patronen te duiden die ik in de inleiding aanstipte: dat uiteenlopende sociale groepen rond bepaalde kwesties hetzelfde standpunt innemen, komt waarschijnlijk doordat ze onder het vraagstuk in kwestie iets anders verstaan. En over wat er op het spel staat zullen de ideeën tussen voor- en tegenstanders vaak evenzeer verschillen. Daarmee helpt dit onderdeel van mijn onderzoeksagenda om allerlei vormen van maatschappelijke polarisatie te duiden.

Ons lopende onderzoek richt zich hierbij niet alleen op denkbeelden over de EU, maar ook op ideeën over sociale zekerheid,⁶⁸ vaccinaties,⁶⁹ de gevestigde politiek⁷⁰ en gezondheidscampagnes.⁷¹ Hierbij hanteren we vaak een stapsgewijze aanpak. Eerst spreken we met een open blik met leden van zeer uiteenlopende sociale groepen, op plekken die voor hen vertrouwd aanvoelen, zoals een café, buurthuis of huiskamer. Vervolgens gebruiken we de inzichten die we met dat kleinschalige maar diepgravende onderzoek verkrijgen om nieuwe vragen voor grootschalige enquêtes te formuleren. Door die met geavanceerde kwantitatieve technieken te analyseren kunnen we vaststellen of de gevonden betekenisverleningen ook van belang zijn onder de bredere bevolking.

Een tweede onderdeel van mijn onderzoeksprogramma richt zich op de *achtergronden* van verschillende betekenisverleningen. Hoe kunnen we begrijpen dat sociale groepen heel verschillend naar bepaalde onderwerpen kijken? Het lijkt voor de hand te liggen dat economische belangen hier mee te maken hebben: mensen met hogere inkomens zouden dan heel anders tegen allerlei zaken aankijken dan mensen die minder verdienen. Daar zijn in Nederland echter weinig aanwijzingen voor.⁷² Ons onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat zelfs de betekenis die wordt toegekend aan het beschikbaar stellen van sociale zekerheid aan immigranten niet samenhangt met iemands inkomen.⁷³ Hetzelfde geldt voor hoe men aankijkt tegen de EU,⁷⁴ of tegen uiteenlopende culturele kwesties.⁷⁵ Religiositeit is in dat verband belangrijker:⁷⁶ zelfs in het verregaand gesecculariseerde Nederland lijken religieuze kaders van invloed op hoe mensen allerlei onderwerpen zien.⁷⁷

68 Lindner et al., 2022a, 2022b.

69 Ten Kate et al., 2021.

70 Noordzij et al., 2021a, 2021b.

71 Van Meurs et al., 2022.

72 Anders dan in het qua inkomensverdeling veel ongelijkere Amerika, vergelijk Baldassari en Goldberg, 2014.

73 Lindner et al., 2022b.

74 Van den Hoogen et al., 2022b.

75 Daenekindt et al., 2017.

76 Daenekindt et al., 2017; Lindner et al., 2022b; vergelijk Baldassari en Goldberg, 2014 voor onderzoek naar Amerika.

77 Vergelijk De Koster en Van der Waal, 2007.

Ook politieke elites beïnvloeden hoe burgers naar de wereld kijken.⁷⁸ Daarbij kan het gaan om mensen die de manier van kijken naar een onderwerp overnemen van de politici of politieke partijen die ze steunen.⁷⁹ Maar het is ook mogelijk dat een partij rond een bepaald thema zo prominent aanwezig is in het publieke debat dat deze voor veel meer mensen beïnvloedt hoe ze naar een thema kijken. Ons onderzoek wijst er bijvoorbeeld op dat dat het geval is voor de manier waarop rechtspopulistische partijen islamkritiek op de agenda hebben gezet.⁸⁰ Verder is van belang hoe onderwerpen in de media worden besproken: de manier van kijken naar de EU verschilt bijvoorbeeld tussen mensen die het nieuws het liefst volgen via Hart van Nederland en mensen die liever naar het NOS journaal kijken.⁸¹

Als het gaat om de achtergronden van betekenisverleningen, is het ook belangrijk om te begrijpen hoe iemands manier van kijken naar een onderwerp verandert.⁸² Daarbij blijkt de waarde van de algemene sociologische oriëntatie van onze groep. Ons onderzoek laat zien dat er belangrijke parallellen bestaan tussen ouders die sceptisch worden over vaccinaties,⁸³ mensen die kritisch worden over klimaatwetenschap⁸⁴ en burgers die politiek onbehagen ontwikkelen.⁸⁵ Steeds is er sprake van een gradueel proces waarbij ze aan het denken worden gezet, informatie vergaren en zich een nieuwe manier van denken eigen maken.

Een laatste onderzoekslijn draait om de *gevolgen* van betekenisverleningen. Daarbij kijken we in allerlei domeinen naar hoe mensen handelen op basis van de manier waarop zij de wereld zien. Ons onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat politieke participatie sterk afhankelijk is van hoe men zichzelf ziet in relatie tot de gevestigde politiek.⁸⁶ En ons onderzoek naar het opvolgen van gezondheidsadviezen laat zien dat denkbeelden over instituties hierbij van grote invloed zijn.⁸⁷ In een nieuw onderzoek analyseren we hoe de keuze voor een vaccin tegen een nieuwe ziekte verschilt tussen mensen die de natuur centraal stellen en mensen met een wetenschappelijk wereldbeeld.

78 Converse, 2006 [1964]; vergelijk Boutyline, 2022.

79 Vergelijk Lindner et al., 2022b.

80 Daenekindt et al., 2017.

81 Van den Hoogen et al., 2022b; zie Lindner et al., 2022b voor het verband tussen mediaconsumptie en denkbeelden over het beschikbaar stellen van sociale zekerheid aan immigranten.

82 Vergelijk DeGloma en Johnston, 2019.

83 Ten Kate et al., 2022.

84 Oosse en De Koster, 2022.

85 Kemmers, 2022.

86 Noordzij et al., 2021b; vergelijk Visser et al., 2021.

87 Van Meurs et al., 2022.

Verder onderzoeken we of de manier waarop mensen reageren op prikkels van buiten afhangt van hun betekenisverleningen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de gevolgen van informatievoorziening. Daar wordt door politici, beleidsmakers en wetenschappers doorgaans veel van verwacht. Als burgers niet zo enthousiast als gehoopt reageren op plannen, maatregelen of nieuwe technologieën is het idee vaak dat dat simpelweg komt doordat burgers nog niet goed geïnformeerd zijn. Zo zei de Minister van Natuur en Stikstof na felle protesten tegen de stikstofplannen: 'Ik baal van de impact, en ik had het beter moeten uitleggen.'⁸⁸ En wie in het digitale archief van Nederlandse kranten zoekt op 'het nog een keer uitleggen' en 'het beter uitleggen' stuit op een goudmijn van voorbeelden rond andere thema's.

Op basis van het idee 'bekend maakt bemind'⁸⁹ worden informatiecampagnes opgetuigd, in de hoop dat die leiden tot positievere reacties. Tot teleurstelling van de betrokkenen, vinden onderzoeken doorgaans echter weinig tot geen effecten van informatievoorziening.⁹⁰ Dat die effecten niet worden gevonden, betekent echter niet dat ze er echt niet zijn.

Ze worden over het hoofd gezien als alleen wordt gekeken naar het gemiddelde effect onder de hele bevolking. Dus als niet wordt onderkend dat verschillende sociale groepen verschillend tegen de wereld aankijken. In onderzoek waarin we dat wel doen, zien we dat dezelfde informatie onder sommige groepen wel degelijk leidt tot positieve reacties, maar onder andere delen van de bevolking geen enkel of zelfs een negatief effect heeft.⁹¹ Zulke uiteenlopende reacties kunnen komen doordat men verschillend aankijkt tegen de instantie die de informatie verstrekt. En doordat de informatie past bij de wereldbeelden van sommige mensen, maar botst met die van anderen.

Hierbij wil ik aantekenen dat dit iets anders is dan wat in de psychologie en politicologie 'gemotiveerd redeneren' wordt genoemd.⁹² Daarbij verwerken mensen informatie zo dat deze hun eigen standpunt verder ondersteunt. Ons onderzoek laat zien dat de relatie tussen de aangeboden informatie en de wereldbeelden van mensen er juist ook voor kan zorgen dat men van mening verandert.⁹³

88 Trouw, 6 augustus 2022, pagina 1.

89 Karp et al., 2003.

90 Zie bijvoorbeeld Van Gelder et al., 2015 en Fielding en Roiko, 2014.

91 Zie bijvoorbeeld De Koster en Achterberg, 2015 en De Koster et al., 2016.

92 Zie bijvoorbeeld Bolsen et al., 2014.

93 De Koster et al., 2016.

Momenteel onderzoeken we hoe en waarom verschillende sociale groepen verschillend reageren op allerlei externe prikkels. Dat gaat niet alleen om informatie, maar ook om hun leefomgeving, beleidsmaatregelen of uitnodigingen om mee te doen met burgerinitiatieven.⁹⁴ Dat doen we vaak met survey-experimenten die voorbouwen op onderzoek waarmee relevante betekenisverleningen zijn blootgelegd.

Nu ik het laatste deel van mijn onderzoeksagenda heb besproken, wil ik nog kort stilstaan bij de betekenis ervan. We proberen met ons onderzoek naar de inhoud, achtergronden en gevolgen van betekenisverleningen bij te dragen aan een 'sociologie die ertoe doet'.⁹⁵ In brede zin heeft ons onderzoek reflexieve waarde: het helpt om de soms verwarrende tijd waarin we leven beter te begrijpen. Verder helpen onze inzichten bij het doordenken van de bedoelde en onbedoelde effecten van beleid, en kunnen ze door beleidsmakers worden gebruikt om te komen tot effectievere en inclusievere maatregelen.

De betekenis van mijn onderzoeksprogramma is bovendien gelegen in zijn meerwaarde bij multidisciplinaire samenwerkingen gericht op allerlei maatschappelijke kwesties. Disciplines als de economie en de bestuurskunde hebben al een duidelijke gedragsmatige wending gemaakt, waarbij onder andere aandacht is voor psychologische factoren die zuiver rationeel handelen in de weg staan.⁹⁶ Een cultuursociologisch perspectief, gericht op verschillen in betekenisverleningen tussen sociale groepen, vormt daarop een betekenisvolle aanvulling. Met heel veel plezier werk ik al samen met onderzoekers in verschillende vakgebieden, waaronder de bestuurskunde, economie, gezondheidswetenschappen en kunst- en cultuurstudies. Ik hoop die samenwerkingen in de komende jaren voort te zetten en uit te bouwen.

94 Veel van dit onderzoek is werk in uitvoering. Voor een voorbeeld van onderzoek naar hoe mensen verschillend reageren op hun leefomgeving, zie Van Noord et al., 2018.

95 Duyvendak et al., 2013.

96 Vergelijk Tiemeijer, 2021.

Dankwoord

Tijd voor het dankwoord. Ik dank de decaan, Victor Bekkers, en voormalig departementsvoorzitter Romke van der Veen, voor het in mij gestelde vertrouwen. Ook Godfried Engbersen verdient dank, niet in het minst vanwege de ruimte die hij deze 'culturoloog' heeft geboden om zijn eigen onderzoeks-agenda vorm te geven.

Verschillende mensen hebben aan de basis gestaan van mijn academische ontwikkeling. Dick Houtman, die me heeft ingewijd in de grote betekenis van de cultuursociologie en altijd heeft benadrukt dat het belangrijk is om kritisch na te denken over hoe goede sociologiebeoefening eruit ziet. Stef Aupers, met zijn ongeëvenaarde sociologische verbeeldingskracht. Peter Achterberg, die met speels gemak de meest uiteenlopende onderzoeksvragen vertaalt in elegante onderzoeksdesigns. En Peter Mascini, de vleesgeworden analytische scherpte. Jullie zijn niet alleen in intellectueel opzicht belangrijke voorbeelden. Jullie hebben ook voorgeleefd hoe waardevol het is om voor elkaar klaar te staan en om samen verschrikkelijk veel plezier te hebben in het werk dat we doen.

Wat is het mooi om dat terug te zien onder de promovendi die ik mocht en mag begeleiden. De al gepromoveerde Emiel Rijshouwer, en Elske van den Hoogen, Josje ten Kate, Thijs Lindner, Tim van Meurs, Kjell Noordzij en Vivian Visser, die ver gevorderd zijn met hun veelzijdige onderzoek. Wat ben ik blij met de manier waarop jullie elkaar en anderen steunen en zo bijdragen aan een prettige werkomgeving.

Bij het begeleiden van promovendi heb ik steeds met veel plezier samengewerkt met Arwin van Buuren, Joost Oude Groeniger, Justus Uitermark en Jeroen van der Waal, van wie ik bovendien veel heb geleerd. Dank daarvoor.

Ik vind het oprecht jammer dat de tijd ontbreekt om stil te staan bij iedereen die ik dank verschuldigd ben. Wel wil ik naaste collega's Samira van Bohemen, Joost Oude Groeniger en Jonathan Mijs noemen, net als de inmiddels naar andere plekken vertrokken collega's Stijn Daenekindt, Roy Kemmers, Katerina Manevska, Cecil Meeusen en Julian Schaap. Ik bewonder de manier waarop jullie je rollen als onderzoekers, docenten en collega's invullen.

Dank aan alle medewerkers van de afdeling Bestuurskunde en Sociologie. Wat is het een groot goed dat we op zo'n pluriforme afdeling zo constructief samenwerken. En wat is het fijn dat daarbij steeds meer voorop staat dat wetenschap teamwerk is, waarbij we niet meegaan in de cultus van individuele excellentie.

Dank aan de collega's van de *Erasmus School of History, Culture and Communication*. Het is een genot om samen actief te zijn binnen onze prachtige onderzoeksmaster. Graag noem ik in het bijzonder Marc Verboord, met wie ik al vele jaren uitermate prettig intensief samenwerk.

Dank aan het bestuur van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Jullie harmonieuze samenwerking draagt in niet geringe mate bij aan de groei, bloei en interne dialoog van onze mooie discipline. Daarbij verdienen de ongekende inspanningen en hartverwarmende collegialiteit van secretaris Rie Bosman bijzondere vermelding.

Over naar Jeroen van der Waal. Dat Bourdieu ons in de collegebanken bij elkaar bracht, daar ben ik elke dag weer blij om. Niet alleen omdat Jeroens aandacht voor stratificatie en mijn oog voor cultuur elkaar aanvullen en versterken. Maar vooral omdat het een feest is om met hem samen te werken. Jeroen, je bent een belangrijke inspiratiebron voor me, met je onvervalste aanpakkersmentaliteit, grote hulpvaardigheid, terecht goed ontwikkelde zelfspot, open academische blik en scherpe oog voor de wetenschappelijke relevantie van zowel onderzoeksvragen als empirische bevindingen. Ik hoop van harte dat ons kantoorhuwelijk tot na ons emeritaat zal standhouden.

Het is niet alleen dankzij collega's dat ik hier vandaag sta. Lieve Edward, lieve Yvonne, dank dat jullie mijn brede interesses hebben gestimuleerd. En dank dat jullie me hebben gesteund in de keuzes die ik heb gemaakt. Zoals die voor een studie sociologie, waar ik volgens bemoeizuchtige buitenstaanders 'niet veel aan zou hebben'. Dat ik vol enthousiasme mijn eigen pad heb gekozen komt in niet geringe mate door het vertrouwen en de verantwoordelijkheid die jullie me van jongs af aan hebben gegeven.

Lieve Britt. Bij alles wat ik doe weet ik dat ik kan terugvallen op de meest onverzettelijke rots in de branding die er bestaat. Je bent en blijft mijn kleine zusje, maar je betekenis voor mij is groter dan je kunt bevroeden.

Lieve Masja. De sociologie heeft ons bij elkaar gebracht, aanvankelijk als studiegenoten. Inmiddels ben je afgedreven van de moederdiscipline, maar gelukkig is er veel meer in het leven dan de sociologie. Ik prijs mezelf onbeschrijfelijk gelukkig dat we onze levens al bijna twintig jaar delen.

Lieve Jaap, lieve Loes. Jullie vinden dat ik veel te vaak zeg dat ik van jullie hou, maar hier doe ik het lekker nog een keer. Het is niet alleen heerlijk om met jullie samen te zijn, maar ook erg leerzaam. Als jullie wat ouder zijn zullen jullie begrijpen hoe inspirerend jullie jeugdige vertrouwen in de dwangeloze dwang van het beste argument is. Alles is bespreekbaar, en niets is vanzelfsprekend. Dat maakt het heel erg mooi om het met jullie te hebben over zowel de grote als de kleinere vragen van het leven. Lieve Jaap, lieve Loes, het is zo ontzettend fijn om met jullie te praten, te leren, te spelen en te lachen. Jullie geven mijn leven betekenis.

Ik heb gezegd.

Literatuur

- Abbott, A. (2000) Reflections on the future of sociology. *Contemporary Sociology*, 29(2), 296-300.
- Alexander, J.C. (2003) *The meanings of social life: A cultural sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Alexander, J.C., R.N. Jacobs en P. Smith (2012) 'Introduction: Cultural sociology today', pagina 3-24 in J.C. Alexander, R.N. Jacobs en P. Smith (red.), *The Oxford handbook of cultural sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Alexander, J.C. en P. Smith (2019) 'The strong program in cultural sociology: Meaning first', pagina 13-22 in L. Grindstaff, M.C.M. Lo en J.R. Hall (red.), *Routledge handbook of cultural sociology (tweede editie)*. Londen en New York: Routledge.
- Back, L., A. Bennett, L.D. Edles, M. Gibson, D. Inglis, R. Jacobs en I. Woodward (2012) *Cultural sociology: An introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Baldassarri, D. en A. Goldberg (2014) Neither ideologues nor agnostics: Alternative voters' belief system in an age of partisan politics. *American Journal of Sociology*, 120(1), 45-95.
- Bauman, Z. (1995) *Life in fragments: Essays in postmodern morality*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. (2001) *The individualized society*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. en E. Beck-Gernsheim (2001) *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. Londen: Sage.
- Beck, U., A. Giddens en S. Lash (red.) (1994) *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, H.S. (1998) *Tricks of the trade: How to think about your research while you're doing it*. Chicago: University of Chicago Press.
- Blumer, H. (1969) *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Berkeley: University of California Press.
- Bohemen, S. van, L. den Hertog en L. van Zoonen (2018) Music as a resource for the sexual self: An exploration of how young people in the Netherlands use music for good sex. *Poetics*, 66, 19-29.
- Bolsen, T., J.N. Druckman en F.L. Cook (2014) The influence of partisan motivated reasoning on public opinion. *Political Behavior*, 36(2), 235-262.
- Boutyline, A. (2022) Holding a position: Public opinion as cognition in a disorganized field. *Poetics*, doi: 10.1016/j.poetic.2022.101710.

- Catto, R., J. Riley, F. Elsdon-Baker, S.H. Jones en C. Leicht (2022) Science, religion, and nonreligion: Engaging subdisciplines to move further beyond mythbusting. *Acta Sociologica*, doi: 10.1177/00016993221116248.
- Converse, P.E. (2006 [1964]) The nature of belief systems in mass publics. *Critical Review*, 18(1-3), 1-74.
- Cordero, R., F. Carballo en J. Ossandón (2008) Performing cultural sociology: A conversation with Jeffrey Alexander. *European Journal of Social Theory*, 11(4), 523-542.
- D'Hooge, L., P. Achterberg en T. Reeskens (2018a) Imagining class: A study into material social class position, subjective identification, and voting behavior across Europe. *Social Science Research*, 70, 71-89.
- D'Hooge, L., P. Achterberg en T. Reeskens (2018b) Mind over matter: The impact of subjective social status on health outcomes and health behaviors. *PLOS ONE*, 13(9), doi: 10.1371/journal.pone.0202489.
- Daenekindt, S., W. de Koster en J. van der Waal (2017) How people organise cultural attitudes: Cultural belief systems and the populist radical right. *West European Politics*, 40(4), 791-811.
- DeGloma, T. en E.F. Johnston (2019) 'Cognitive migrations: A cultural and cognitive sociology of personal transformation', pagina 623-642 in W.H. Brekhus en G. Ignatow (red.), *The Oxford handbook of cognitive sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Duyvendak, J.W., A. Glebbeek en J. Winkels (2013) Een sociologie die ertoe doet: Wetenschappelijk en maatschappelijk. *Sociologie*, 9(2), 219-222.
- Fielding, K.S. en A.H. Roiko (2014) Providing information promotes greater public support for potable recycled water. *Water Research*, 61, 86-96.
- Gane, N. (2011) Measure, value and the current crises of sociology. *The Sociological Review*, 59(s2), 151-173.
- Gelder, J.L. van, P. Aarten, W. Lamet en P. van der Laan (2015) Unknown, unloved? Public opinion on and knowledge of suspended sentences in the Netherlands. *Crime & Delinquency*, 61(5), 669-689.
- Goldberg, A. (2011) Mapping shared understandings using Relational Class Analysis: The case of the cultural omnivore reexamined. *American Journal of Sociology*, 116(5), 1397-1436.
- Grindstaff, L. en M.C.M. Lo (2020) 'Culturalizing sociology', pagina 104-123 in G. Ritzer en W. Wiedenhof Murphy (red.), *The Wiley Blackwell companion to sociology (tweede editie)*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Grindstaff, L., M.C.M. Lo en J.R. Hall (2019) 'Introduction: Culture, lifeworlds, and globalization', pagina 1-9 in L. Grindstaff, M.C.M. Lo en J.R. Hall (red.), *Routledge handbook of cultural sociology (tweede editie)*. Londen en New York: Routledge.

- Hand, C.M. en B. Judkins (1999) Disciplinary schisms: Subspecialty "drift" and the fragmentation of sociology. *The American Sociologist*, 30(1), 18-36.
- Heelas, P., S. Lash en P. Morris (red.) (1996) *Detraditionalization: Critical reflections on authority and identity*. Oxford en Cambridge: Blackwell.
- Hoogen, E. van den, W. de Koster en J. van der Waal (2022a) What does the EU actually mean to citizens? An in-depth study of Dutch citizens' understandings and evaluations of the European Union. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 60(5), 1432-1448.
- Hoogen, E. van den, S. Daenekindt, W. de Koster en J. van der Waal (2022b) Support for European Union membership comes in various guises: Evidence from a Correlational Class Analysis of novel Dutch survey data. *European Union Politics*, 23(3), 489-508.
- Houtman, D. (2008) *Op jacht naar de echte werkelijkheid: Dromen over authenticiteit in een wereld zonder fundamenten*. Amsterdam: Pallas Publications.
- Houtman, D. en P. Achterberg (2016) 'Quantitative analysis in cultural sociology: Why it should be done, how it can be done', pagina 225-236 in D. Inglis en A.M. Almila (red.), *The Sage handbook of cultural sociology*. Londen: Sage.
- Inglis, D., A. Blaikie en R. Wagner-Pacifici (2007) Sociology, culture and the 21st century. *Cultural Sociology*, 1(1), 5-22.
- Inglis, D. (2021) Boekbespreking van 'What is cultural sociology' van Lyn Spillman. *Cultural Sociology*, 15(2), 320-321.
- Jacobs, R.N. (2019) Jeffrey Alexander and the development of cultural sociology. *Sociologia & Antropologia*, 9(1), 259-265.
- Janssen, S., G. Kuipers en M. Verboord (2008) Cultural globalization and arts journalism: The international orientation of arts and culture coverage in Dutch, French, German, and US newspapers, 1955 to 2005. *American Sociological Review*, 73(5), 719-740.
- Jaworsky, B.N., M.C.M. Lo, M. Morgan, C. Thorpe en R. Ushiyama (2022) Editorial statement: Visions for cultural sociology in uncertain times. *Cultural Sociology*, doi: 10.1177/17499755221098834.
- Jones, S.H., F. Elsdon-Baker, R. Catto en T. Kaden (2020) What science means to me: Understanding personal identification with (evolutionary) science using the sociology of (non)religion. *Public Understanding of Science*, 29(6), 579-596.
- Karp, J.A., S.A. Banducci en S. Bowler (2003) To know it is to love it? Satisfaction with democracy in the European Union. *Comparative Political Studies*, 36(3), 271-292.

- Kate, J. ten, W. de Koster en J. van der Waal (2021) "Following your gut" or "questioning the scientific evidence": Understanding vaccine skepticism among more-educated Dutch parents. *Journal of Health and Social Behavior*, 62(1), 85-99.
- Kemmers, R. (2022) *"Us know who is to blame": Understanding popular political discontents in the Netherlands*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- KNAW (2006) *Samenleven en samenwerken: Een toekomst voor de Nederlandse sociologie*. Amsterdam: KNAW.
- Koster, W. de (2010) Contesting community online: Virtual imagery among Dutch orthodox protestant homosexuals. *Symbolic Interaction*, 33(4), 552-577.
- Koster, W. de en P. Achterberg (2015) Comment on "Providing information promotes greater public support for potable recycled water" by Fielding, KS and Roiko, AH, 2014 [Water Research 61, 86–96]. *Water Research*, 84, 372-374.
- Koster, W. de, P. Achterberg en N. Ivanova (2016) Reconsidering the impact of informational provision on opinions of suspended sentences in the Netherlands: The importance of cultural frames. *Crime & Delinquency*, 62(11), 1528-1539.
- Koster, W. de en J. van der Waal (2007) Cultural value orientations and Christian religiosity: On moral traditionalism, authoritarianism, and their implications for voting behavior. *International Political Science Review*, 28(4), 451-467.
- Laermans, R. en D. Houtman (2017) *Weber*. Amsterdam: Boom.
- Leahey, E. en J. Moody (2014) Sociological innovation through subfield integration. *Social Currents*, 1(3), 228-256.
- Leahey, E. en R.C. Reikowsky (2008) Research specialization and collaboration patterns in sociology. *Social Studies of Science*, 38(3), 425-440.
- Lima Neto, F. (2014) Cultural sociology in perspective: Linking culture and power. *Current Sociology*, 62(6), 928-946.
- Lindner, T., W. de Koster en J. van der Waal (2022a) Different understandings of welfare benefits among the Dutch public: A focus group study. *Social Policy & Administration*, doi: 10.1111/spol.12816.
- Lindner, T., S. Daenekindt, W. de Koster en J. van der Waal (2022b) 'What does a stance regarding immigrants' welfare entitlement mean? Evidence from a Correlational Class Analysis.' Paper gepresenteerd op 9 augustus op de *American Sociological Association Annual Meeting 2022*, Los Angeles, Verenigde Staten.
- Mascini, P. en E. van Wijk (2008) 'Vis ruikt nou eenmaal zo': Responsive regulation door de Voedsel en Waren Autoriteit. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 50(2), 114-129.

- Meurs, T. van, J. Oude Groeniger, W. de Koster en J. van der Waal (2022) An incongruous intervention: Exploring the role of anti-institutionalism in less-educated individual's limited uptake of nutrition information. *Sociology of Health & Illness*, 44(2), 432-450.
- Mills, C.W. (2000 [1959]) *The sociological imagination*. Oxford: Oxford University Press.
- Mohr, J.W., C.A. Bail, M. Frye, J.C. Lena, O. Lizardo, T.E. McDonnell, A. Mische, I. Tavory en F.F. Wherry (2020) *Measuring culture*. New York: Columbia University Press.
- Moody, J. en R. Light (2006) A view from above: The evolving sociological landscape. *The American Sociologist*, 37(2), 67-86.
- Mortelmans, D. (2020) *Research review sociology 2013-2018*. Leiden: De Onderzoekerij.
- Mijs, J.J.B., S. Daenekindt, W. de Koster en J. van der Waal (2022) Belief in meritocracy reexamined: Scrutinizing the role of subjective social mobility. *Social Psychology Quarterly*, 85(2), 131-141.
- Noord, J. van, W. de Koster en J. van der Waal (2018) Order please! How cultural framing shapes the impact of neighborhood disorder on law-and-order voting. *Political Geography*, 64, 73-82.
- Noordzij, K., J. van der Waal en W. de Koster (2019) The educational gradient in trust in politicians in the Netherlands: A status-based cultural conflict. *The Sociological Quarterly*, 60(3), 439-456.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021a) "They don't know what it's like to be at the bottom": Exploring the role of perceived cultural distance in less-educated citizens' discontent with politicians. *The British Journal of Sociology*, 72(3), 566-579.
- Noordzij, K., W. de Koster en J. van der Waal (2021b) A revolt of the deplored? The role of perceived cultural distance in the educational gradient in anti-establishment politics. *The British Journal of Sociology*, 72(5), 1448-1463.
- Osse, S. en W. de Koster (2022) "I love science", but "climate science misses the mark": Understanding critique of institutionalised climate science among those using a scientific repertoire. Paper gepresenteerd op 16 juni op de *Dag van de Sociologie 2022*, Groningen, Nederland.
- Revers, M. (2015) 'Cultural sociology, history of', pagina 498-503 in J.D. Wright (red.) *International encyclopedia of the social and behavioral sciences (tweede editie, deel 5)*. Amsterdam: Elsevier.
- Schwemmer, C. en O. Wiczorek (2020) The methodological divide of sociology: Evidence from two decades of journal publications. *Sociology*, 54(1), 3-21.

- Scott, J. (2005) Sociology and its others: Reflections on disciplinary specialisation and fragmentation. *Sociological Research Online*, 10(1), doi: 10.5153/sro.1055.
- Spillman, L. (2002) 'Introduction: Culture and cultural sociology', pagina 1-15 in L. Spillman (red.) *Cultural sociology*. Oxford: Blackwell.
- Thomas, W.I. en D.S. Thomas (1928) *The child in America: Behavior problems and programs*. New York: Knopf.
- Thompson, K. (2004) Durkheimian cultural sociology and cultural studies. *Thesis Eleven*, 79(1), 16-24.
- Tiemeijer, W. (2021) *Begrensde burgers: Over de bijdrage van gedragswetenschappen aan bestuur en beleid*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Traag, V. en T. Franssen. (2016) Revealing the quantitative-qualitative divide in sociology using bibliometric visualization [blogpost, 9 februari]. Geraadpleegd op 21 augustus 2022 op www.cwts.nl/blog?article=n-q2v294.
- Turner, J.H. (2016) Academic journals and sociology's big divide: A modest but radical proposal. *The American Sociologist*, 47(2), 289-301.
- Visser, V., W. de Koster en J. van der Waal (2021) Understanding less-educated citizens' (non-)participation in citizens' initiatives: Feelings of entitlement and a taste for politics. *Current Sociology*, doi: 10.1177/00113921211024700.
- Waal, J. van der (2012) Post-industrialisation, immigration and unemployment: How and why the impact of immigration on unemployment differs between Dutch cities. *Urban Studies*, 49(8), 1711-1724.
- Weiss, R. (2019) Between the spirit and the letter: Durkheimian theory in the cultural sociology of Jeffrey Alexander. *Sociologia & Antropologia*, 9(1), 85-110.
- Zerubavel, E. (1997) *Social mindscapes: An invitation to cognitive sociology*. Cambridge: Harvard University Press.



Willem de Koster is hoogleraar Algemene Sociologie, in het bijzonder Cultuursociologie, aan de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences.

Hij is lid van de Young Erasmus Academy en mede-oprichter van het Erasmus Institute on Culture and Stratification. Als cultuursocioloog onderzoekt hij met zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden uiteenlopende maatschappelijke verschijnselen. Zijn onderzoek is gepubliceerd in tijdschriften in de bestuurskunde, communicatiewetenschap, criminologie, epidemiologie, familiestudies, gezondheidswetenschappen, politicologie, psychologie, religiestudies en sociologie. Naast zijn onderzoek is hij actief in de mede door hem opgerichte master *Politics & Society* en de interfacultaire onderzoeksmaster *Sociology of Culture, Media and the Arts*. Ook was hij tot voor kort bestuurslid van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV).

Of het nu gaat om coronamaatregelen, de gevestigde politiek, de Europese Unie of vaccinaties, steeds blijkt dat omstrede maatschappelijke thema's bonte gezelschappen voor- en tegenstanders kennen. Om te begrijpen wat hen drijft, is het belangrijk om te achterhalen hoe ze zelf tegen deze kwesties aankijken.

In zijn oratie *Over de betekenis van betekenis* benadrukt Willem de Koster dat ogenschijnlijk ondoordringelijke maatschappelijke verschijnselen te begrijpen zijn door aandacht te besteden aan de manier waarop mensen betekenis geven aan de wereld: door te onderzoeken hoe ze zelf tegen de dingen aankijken, waarom dat zo is en hoe ze op basis daarvan handelen. Dat werpt bijvoorbeeld nieuw licht op geringe deelname aan burgerinitiatieven, verheldert uiteenlopende beslissingen over vaccinaties, laat zien hoe mensen sceptisch worden over klimaatverandering, maakt duidelijk waarom informatiecampagnes vaak anders uitpakken dan gehoopt en maakt inzichtelijk waarom sommige mensen gezondheidsadviezen wel opvolgen en anderen niet.

Willem de Koster past zijn cultuursociologische perspectief niet alleen toe op uiteenlopende maatschappelijke onderwerpen, maar maakt ook gebruik van een breed palet aan onderzoeksmethoden. Hij stelt in zijn oratie dat zo'n in thematisch en methodologisch opzicht algemene sociologie van groot belang is voor het ontwikkelen van sociologische inzichten en voor de disciplinaire identiteit en coherentie van de sociologie.

**Erasmus Universiteit Rotterdam
Erasmus School of Social and Behavioural Sciences
Departement Bestuurskunde en Sociologie
Burgemeester Oudlaan 50
3062 PA Rotterdam
T 010 408 2135
E office.dpas@essb.eur.nl
W www.eur.nl/essb
Isbn 978-90-75289-69-5**